

Gyermekéveimből

(Negyedik közlemény)

Kint becsapódott az ajtó és befelé tartó lépések neszezése hallatszott. Nemsokára belépett a bátyám. Gyufa lángja villant és imbolygó, behemót árnyéka ott sötétlett a szemközti falon. Meg akarta gyújtani a lámpát, de a kanóc nem lobbant lángra, csak izzott kesernyés, kellemetlen bűzzel. Sokáig próbálgatta, a gyufa egészen a körméig égett. Felszisszent és dühös káromkodással földhöz csapta.

— Petró sines . . . — morogta, mintha ezzel is alá akarná támasztani jövődjét terveit. Mintha az érződött volna ki ezekből a szavakból: Akkor majd az is lesz . . .

Csakúgy, a sötétben vetkőzni kezdett és közben folyton morgott valamit magában. Szorongva hallgattam minden mocsanását. Mikor lefeküdt és nagy sóhajtással magára húzta a takarót, megmozdultam az ágyban és megszólaltam:

— Feri bátyám!

A bátyáimat mindig így szólítottam és magáztam őket. Így nevelt az anyám, mert, mint mondta, ők sokkal idősebbek, tehát kijár nekik ez a tisztelet.

— Mit akarsz? — kérdezte. — Te még ébren vagy?

— Ébren. Csak azt akarom mondani, hogy hallottam, amit a Füleki bácsival beszéltek.

— Ha hallottad, akkor aludj — mordult rám ellenségesen.

Kicsit megrettentem a mogorva hangtól és elhallgattam. De nemsokára újra kezdtem:

— Hallottam, hogy kukoricát akarnak hozni Benkőék góréjából . . .

— Mondtam már, hogy fogd be a szád és aludj! Ne törődj te a nagyobbak dolgával!

Már-már úgy volt, hogy hagyom az egészet, de egyszerre újra belémnyilallott a fájdalom: az én bátyám lopni fog! . . . Nem bánom, ha megver is, de megmondom, ami a szívemen fekszik.

— A lopás csúnya dolog — vetettem oda a szavakat. — Feri bácsinak nem szabad ilyen dolgot csinálni. Megveri az Isten.

— Nem vagyok kíváncsi a taknyosok véleményére.

— Pedig én megmondom anyámnak . . .

— Azt adja az a nagyon jó úristen! Kitekerem a nyakad, az biztos.

— A csendőröknek is elárulom.

— Hallgass, míg szépen mondom! Mikor ilyen kis taknyos voltam, mint te, eszembe se jutott, hogy beleüsem az orrom a nagyobbak dolgába.

— Megmondom az anyámnak, a csendőröknek. Mindenkinek

megmondom, hogy mit akarnak -- kiabáltam most már hisztérikusan és ordítva sírni kezdtem. A belső részemet majdnem szétrágtá a vad fájdalom és kínomban a párnát harapdáltam. Bátyám éppen föl akart kelni az ágyból, valószínűleg, hogy megverjen, de ebben a pillanatban kint nyílt az ajtó. Anyám jött haza. Hirtelen befelé gyűrtem a sírást és úgy tettem, mintha aludnék. Bátyám se szólt. Anyám sietve levetkőzött és oda bújtt mellém. Egy ágyban feküdtünk, bátyáim is együtt, egy másikban. Nem volt több ágy, meg a takaró is kevés volt. Így legalább összebújtunk és melegítettük egymást, mint a malacok a hideg ólban.

Éjjel nyugtalanul aludtam és sokszor felriadtam. Azt álmodtam, hogy a bátyámat csendőrök kísérik.

Másnap egy szót se beszélünk bátyámmal az estéli dologról, csak kerülgettük egymás pillantását. Feldúlt lélekkel mentem az iskolába, mintha szörnyű titkot hordoznék magamban. Rettetem, hogy valaki megérzi a gondolataimat és kikiabálja a világnak. Egész nap az esti beszélgetés rettenetében éltem. Hiába próbáltam mással foglalkozni, gondolataim egyre csak ehhez a szörnyű tényhez hajtottak vissza: bátyám lopni akar. Görcsösen meredt föl bennem a kérdés: miért? Újra és újra megkérdeztem ezt magamtól, de megnyugtató feleletet sehogy sem találtam. A tanítóm nyelvtanból magyarázott valamit, de én nem értettem a szavait, csak azt láttam, hogy a szája mozog, beszél. Szerettem volna odarohanni hozzá és sírva elpanaszolni nagy bánatomat. Talán ő tudna segíteni. De hátha szólna a csendőröknek? Ezt pedig nem szabad. Bátyámat is csak elkeseredésemben fenyegettem meg ezzel az este.

— Mi lenne, ha délután elmennék Benkőékhez és könyörögnék nekik, hogy adjanak néhány zsák kukoricát? Akkor lenne a bátyámnak csizmája és nem menne lopni. De biztosan nem adnának. Veréb Jani bácsi csak kölesönbe kért tőlük, hogy őszszel majd visszaadja — mégse adtak.

— Zsugori vén paraszt az — így mondta Jani bácsi és szidta, mint a bokrot. — Ha ott rothadna el az egész a góréban, akkor se adna . . .

Miért kell nekünk ilyen nagy nyomorúságban élnünk? Miért nem lehet nekünk is annyi kukoricánk, mint Benkőéknek? Vagy, annyi nem is kellene, csak hogy a bátyám csizmát tudna magának venni. Meg nekem is, hogy ne fázzon a lábam és ne kelljen szégyenkezni a többiek előtt. Miért kín nekünk újra és újra a tél?

Nem tudom, volt-e még gyerek az iskolában, aki ilyen kérdéseken törte a fejét, de engem elkeserített életünk céltalansága.

Délben nem mentem haza az iskolából, mert messze laktunk. Iskolai tarisznyámban, a könyvek és füzetek mellett hoztam magammal egy darab kenyeret és azt majszolgattam ebédre. Otthon se kapnék mást és azért igazán kár lett volna hazacsuszkálni a fagyos hóban, hogy otthon fogyasszam el. Pedig most nehéz volt

a falak közt maradnom. Szerettem volna otthon lenni és hű kutyaként a bátyám nyomában maradni, hogy a kezénél visszacibáljam vagy könyörgésemmel visszatartsam, ha el akar menni . . .

— Hiszen úgy is csak este mennének — nyugtattam meg azután magam. — De biztosan nem is megy . . . Nem szabad, hogy elmenjen . . .

Estefelé, mikor vége volt a tanításnak és hazamentem, csak az anyám volt otthon.

— Hol van Feri bátyám? — kérdeztem tőle sürgetve.

— Csavarog valahol, hol lenne? Jobb is, ha nem ül itthon, mert mindig csak morog. Neki semmi se jó. Engem is bánt, hogy így van, de mit csináljak? . . .

Anyám ezeket a szavakat tulajdonképpen nem nekem mondta, hiszen tudta, hogy úgy sem értem meg, de jól esett neki, hogy végre kimondhatja hangosan a benne őrlő keserűséget.

— Zsákot nem vitt? — vágtam a szavaiba.

— Zsákot? — kérdezte anyám csodálkozva és furcsán nézett rám. — Minek vitt volna zsákot?

Megzavarodtam és csak makogtam valamit, hogy talán a malomba ment . . .

— Hacsak a szomorúságot nem vitte volna megöröltetni . . .

Bátyám korán hazajött és nem is ment el azután, hanem lefeküdt. Örömben majdnem kibújtam a bőrből. Anyám rám is szólt, hogy ne lődörögjek annyit, hanem feküdjek le. Mikor bementem a szobába, Feri bátyám már aludt. Legalább is úgy mutatta, hogy alszik. Úgy éreztem, valamivel engem is megajándékozott ezen a napon. Sokszor haragudtam rá, mikor veszekedett az anyámmal és csúnyán káromkodott — de most nagyon szerettem. És olyan jó lett volna ezt megmondani neki . . .

Egy estefelé, mikor jöttünk az iskolából, csendőrök kísérték befelé Füleki bácsit. A két keze össze volt kötözve és mélyen lehajtotta fejét. Látszott rajta, hogy szeretne észrevehetetlen u.aradni a két szuronyos ember között. Utánuk a felesége ment két kisebb gyereket kézenfogva és kétségbeesetten jajveszékelt:

— Nem csinált az én uram semmi rosszat. Úgy-e, apus, ártatlan vagy? Mondd meg a csendőr uraknak, hogy nem csinált semmit. Jaj, ne vigyék el az én kenyérkeresőmet! Mit csinállok a gyerekekkel?

A gyerekeket is megrémítette az anyjuk jajveszékélése és versenyt ordítottak vele. Az egész házsor kitódult az ajtó elé és nézték a szomorú, siránkozó menetet. Most nem törődtek a hideggel és sokan örültek is a látványosságnak.

Mikor megláttam őket, belenyilamlott szívembe a rémület. Hát mégis . . . Feri bátyámat talán már be is vitték. Akkor este csak azért jött haza olyan korán, hogy azt higyjem, meggondolta a dolgot. De azután mégis elmentek . . .

Mikor berobogtam, együtt volt a konyhában az egész család és ott volt Veréb Jani bácsi is. Nagyban tárgyaltak valamit. Talán éppen a Füleki bácsi esetét.

Nekiiramodtam a síkos úton és ahogy csak bírtam, futottam hazafelé.

— Füleki bácsit viszik a csendőrök — kiabáltam izgalmamban, de rám se néztek, csak beszélgettek tovább.

— . . . Ott felejtette a fejszét, amivel a léceket feszítette ki. Arról jöttek rá. Meg a lábnyomokról — mesélte Veréb Jani bácsi, izgatottan hadonászva. — Ilyen hülye! Ha valamit csinál, legalább ügyesen csinálná. Az a vén zsugori Benkő igazán nem ment volna tönkre attól a pár zsák kukoricától.

— Pedig milyen rendes ember volt — sóhajtotta az anyám.

— Az az még most is — szolt közbe Mihály bátyám. — (csak becsületesen nem élhet meg máma a szegény ember.

— Én azért csak nem mennék el lopni — ellenkezett az anyám. — Inkább éhen halnék. Nem bírnám el a szégyent, hogy engem a csendőrök kísérgessenek.

Feri bátyám nem szolt semmit, csak a cigarettáját szívta. Mikor egy pillanatra összeakadt a tekintetünk, picit mintha el is mosolyodott volna.

— Hát — mondta még Mihály bátyám — mindenki nem is mehet lopni. Másképpen kellene itt a bajon segíteni. Hogy mindenkinek egyformán legyen. Akkor lopni se kellene.

— Hogy mindenkinek egyformán legyen — dünnyögte utána Jani bácsi és nyomatékképpen nagyot ütött falábalval a földre.

Mihály bátyámat jobban szerettem, mint Ferit. Csöndes, jó fiú volt és soha nem házsártoskodott. Nem veszekedett anyámmal, ha valamelyik nap nem került fött étel az asztalra. Ilyen pedíg, különösen így télen, sűrűn előfordult. Belátta, hogy nincs és ha nincs, nem lehet.

Most is, mikor már-már kezdett odahaza tűrhetetlen lenni a nyomorúság, azt mondta, hogy ő ezt nem nézheti tovább, elszegődik béresnek. Igaz, hogy egész évben más kapeája lesz azért a pár mázsa gabonáért, de amit keres, azt tisztán megkeresi és hazaadja az egészet.

Mikor elállt, mingyárt kért is előlegként egy mázsa búzát a gazdájától, hogy legyen otthon mit enniük. Ilyen jó gyerek volt ő. Anyám meg is siratta, mikor érte jött a kocsí, hogy kigigye a tanyára, — de belátta, hogy másként nem lehet. Csak Feri iránti keserűsége nőtt ezzel. Ha ezután összezőrdültek, mindig ez volt a legfőbb érve:

— Neked persze eszedbe se jut, hogy elszegődj. Pedig te vagy az idősebb. Elvárod, hogy más keressen számodra kenyeret, te meg csak puhítod idehaza a fenekedet.

Ez azért már túlzás volt, mert Feri bátyám is egyre járt munka után, de ezeken a keserves téli napokon nem akadt sem-

mi. Anyám is tudta ezt és csak a keserűség mondatta vele ezeket az elítélő szavakat.

Életünk azért könnyebb lett valamivel. Eggyel kevesebb volt otthon az evő száj és ez sokat jelentett a szűkösségekben. Anyám olykor azzal vigasztalta magát, hogy vannak még, akik nálunk is szűkösebben élnek. Ezt ugyan nehéz volt elképzelni, de ő bizonyára nem hazudott.

Veréb Jani bácsin az utóbbi időben újra erőt vett a búskomorság. A felesége panaszkodott az anyámnak, hogy kezd olyan lenni, mint mikor hazajött a háborúból.

— Egész nap csak ül a kuckóban, lecsatolja a falábát és azt nézegeti. Tegnap is azt kérdezte tőlem: „Te Róza, tetszik neked az én falábam?” Félek, hogy megint valami baj lesz vele.

Egyik nap én is találkoztam vele az uccán. Odahívott magához és azt kérdezte tőlem:

— Tetszik neked az én falábam?

Ijedtemben azt feleltem neki, hogy tetszik. Erre elkezdett nagyon nevetni, megfogta a két vállamat és egészen belehajolt az arcomba, hogy a lehelletét is éreztem. A két szemében valami furcsa láng lobogott. Rémülten próbáltam kiszabadítani magam a kezéből, de olyan erősen fogott, hogy mozdulni se bírtam.

— Csakugyan tetszik neked? — kérdezte még mindig nevetve.

— Tetszik — ismételtem még jobban megrémülve és már sírás kaparászott a torkomban.

— Ha annyira tetszik, legyél te is mindig becsületes, szófogadó ember és szeresd a hazádat, akkor te is kaphatsz ilyen szép, finom lábat. Mert nem közönséges fából van ám ez. Neked megsúghatom, de el ne mondd senkinek — és itt körülnézett, mint mikor a bátyáimat traktálta a titokzatos hireivel. — El ne mondd senkinek, hogy ez finom tölgyfából van . . .

Nagynehezen kiráncigáltam magam a szorításából és elszaladtam. Még akkor is nevetett és utánam kiabált:

— Fogadj mindig szót, hogy te is kapj ilyen finom lábat . . .

Mikor otthon elmeséltem ezt anyámnak, ezt mondta:

— Úgyhiszem, hamarosan visszakerül az megint a bolondok házába. Akkor pedig aligha jön ki többet . . .

Most az egyszer azonban nem lett anyámnak igaza.

Egy reggel fészületlenül, csak úgy alsószoknyában szaladt át hozzánk a felesége és jajveszékelve, kezeit tördelve mondta:

— Fölakasztotta magát az uram . . . jöjjenek át szomszéd-asszony . . . jaj, hová szaladjak . . .

Anyám és Feri bátyám mindjárt átszaladtak.

Mikor visszajött az anyám, csendesen csak ennyit mondott:

— Jobb is így szegénynek . . .

A temetésen ott volt az egész házsor. A pap szép beszédet mondott, hogy mindenki sírt. Dícsérte, hogy milyen becsületes,

jó ember volt és milyen nagy lélekkel viselte a keresztet, amivel megterhelte az Úr. A beszéd közben én mindig arra a napra gondoltam, amikor elfogott az uccán. Mikor a pap arról beszélt, hogy milyen kötelességtudó, jó hazafi volt, az ő szavai csengtek a fülemben:

— Legyél mindig szófogadó és te is kaphatsz ilyet . . .

A rémületes emlékezés hatása alatt én is sirni kezdtem és együtt hullattam könnyeimet anyámmal, aki egyre ezt hajtogatta a pap beszéde alatt:

— De szépen mondja . . . Istenem, de nagyon szépen mondja . . .

Darvas József

Utolsó szavak

*Ó, nem ilyen halálra vártam én.
Úgy képzeltem e percet valaha,
Hogy fetrengve hős eszméim között,
A jelt, a titkot majd tovább adom,
Melyért érdemes veszni másnak is.
A győzelemre nem vártam soha,
Mert tudtam én, kemény barátaim,
Hogy ostobává tesz a diadal,
S a győztes bosszúra vágyik csupán.*

*Harcot akartam: karcsú napokat,
Amelyek ott lebegnek kényesen
A történelem lapjai felett.
Vártam, mikor bontja ki kék haját,
S ruháinak gyönyörű kapcsait,
A küzdelem egy oly férfi előtt,
Ki nem jajong a sebei miatt,
S szomjazni tud, míg nyelve fölreped.*

*Ó, mélyen izzó nehéz képzelet,
Bennem fel többé sohasem idézd
E gyermekesen hősi képeket.
A síró táj homokja csikorog,
Amint megverten kullogok tovább
Akár csak az elbocsájtott cseléd.
Ki munkakönyvét s batyúját viszi,
S pirulva, félszegen, mégegyszer visszanéz.*

Forgács Antal